

A. VAN COLLEM
DE SOLDATEN
EEN VISIOEN

MCMXXVII
C. A. J. VAN DISHOECK — BUSSUM

DE SOLDATEN

VAN A. VAN COLLEM VERSCHEEN BIJ
C. A. J. VAN DISHOECK:

LIEDEREN VAN HUISVLIJT
LIEDEREN DER GEMEENSCHAP
OPSTANDIGE LIEDEREN
NIEUWE LIEDEREN DER GEMEENSCHAP
VAN GOD EN VAN DE NATUUR
LIEDEREN DER GEMEENSCHAP. DERDE BUNDEL
VAN DE NIEUWE GEMEENSCHAP DER MENSCHEN
HET WONDER

HET RECHT VAN OPVOERING OF VOORDRACHT
VOORBEHOUDEN, VOLGENS DE WET VAN 28 JUNI
1881 (STAATSBLAD No. 124)

A. VAN COLLEM

DE SOLDATEN

EEN VISIOEN

MCMXXVII
C. A. J. VAN DISHOECK — BUSSUM

Op het donker gehouden tooneel schemert het, en door
den schemer trekt „De Stem” en laat hooren

HET SLAGVELD *)

De heengelegde lijken der soldaten
Zijn aangeraakt door den goudpaarsen nacht,
Er kruipen lijnen over de gelaten,
Waarop de Dood zijn teeken heeft gebracht.

Sommigen hunner liggen als bedronken,
Het was ruim véél, de wijn uit déze kan,
Hun arme lijven werden volgeschonken,
Zij dronken zich de eeuwigheid daaran.

Eén hunner ligt verdwaasd omhoog te turen,
Een ster staat op zijn blauw glazuren oog,
Het zou wel eeuwigheden kunnen duren,
Voordat dit open turend oog bewoog.

Zijn makker is gevallen fel voorover,
Hij schijnt te slapen en zijn bloed loopt uit,
Zijn linkeroog bleef half geopend over
Daar kijkt hij nu stil uit, die looze guit.

In zoete vreugde liggen jonge dooden,
Zij toeven in een ongestoord geluk,
Mocht uit de gele hel losbarsten looden
Kogelregen, hen deert scherf noch stuk.

Zij zijn als zelfbeheerschten dichtgesloten,
Zij zijn tevreden met wat hun gewerd,
Eén hunner zijn de oogen uitgeschoten,
Daarom heeft hij zijn mond opengesperd.

*) Uit den bundel „Opstandige Liederen”.

Een ander lacht, hij had zich vastgegrepen
Bij het voorovervallen aan wat gras,
Hij werd een kind, hij hield het dichtgenepen,
Hij dacht, dat het de hand van moeder was.

Bij bundels liggen dooden uitgegleden,
De ransels om, den stormhoed op het hoofd,
Zij worden door mortieren overreden,
Dat was toch niet, wat hun werd toebeloofd.

Zij trokken uit, ik zag ze door de straten,
Het was bij avond, in de Seine-stad,
Of was het in Berlijn, of hoorde ik praten
Londensch, in de straat, die ik vergat?

Ik weet het niet, ik weet niet de kleedijen,
Die zij zich kleurig hadden omgedaan,
Ik weet het rythme niet meer hunner rijen,
Noch de muziek die klinkend ging vooraan.

Ik weet alleen maar Jongens, de gelaten
Van Prachtigen, Menschwezens, schrijdend voort
Vermomd in apenpakjes van soldaten,
Niet wetende het land waarheen of oord.

Zij droegen aan de schouders de geweren,
En in den loop een kleine veldboeket,
Voordat zij traden aan, te gaan marcheeren,
Hadden de bruiden die daarin gezet.

Het zou de liefste groet zijn van het leven,
Het laatste afscheid en het wellekome;
O hand van mij, waarom gaat gij nu beven,
O mond van mij, waarom wordt gij nu stom?

* * *

De heengelegde lijken der soldaten,
Zijn aangeraakt door den goudpaarsen nacht,
Er kruipen lijnen over de gelaten,
Waarop de Dood zijn teeken heeft gebracht.

Sommigen hunner liggen als bedronken,
Het was ruim veel, de wijn uit deze kan,
Hun arme lijven werden volgeschonken,
Zij dronken zich de eeuwigheid daaran.

Staat op, staat allen op, mijn vroege Dooden,
Herleeft, gekruisigden langs weg en veld,
Doorschotenen, voorover in de Zoden, —
Herkrijg' uw stem' haar vroegere Geweld.

Rijst langzaam uit, vloeie over uw trekken,
Het beven van een nieuwen Dageraad,
Moge mijn Roep U tot nieuw leven wekken.
Herleeft, herleeft, gesneuvelde soldaat.

Grijpt uw geweren in de doode handen,
Werpt uit den zadel hem die u beval
Dat uwe makkers waren uw vijanden,
Verbroedert U, soldaten, overal!

Blaast een signaal, gestorven menschenmonden,
Dat Aarde beve en doodsvreeze kom
Over de heerschers die U hadden uitgezonden,
Voor Vaderland, Bezit en Christendom.

Sterve die leuze en de menschheid leve,
En alle heerschappije ga te niet; —
Vertelt wie U den dood heeft ingedreven,
Rijst op, soldaten, zingt uw Doodenlied.

Langzaam klaart het tooneel op, maar blijft in schemerende tinten. En nu doemt een bosch aan, toeloopend naar den beschouwer. Gemurmel stijgt, uit nog niet geopende, maar overal vermoede diepten;

Een geluid, 1 e stem :

Een roep!

2 e stem :

Wie zegt „een roep”,

1 e stem :

Een stem gaat uit en roept ons op.

2 e stem :

Wie roept?

1 e stem :

En zegt: „herleeft-herleeft gesneuvelde soldaat”

2 e stem :

Waartoe?

1 e stem :

Zij zegt: „vertelt wie U den dood heeft ingedreven”

2 e stem :

Vertelt?

Gemurmel der stemmen van overal „vertelt”, „vertelt” en bij dit woord, in elke diepte herhaald, richten zich de gesneuvelde figuren tot luisterhouding! (Verschillend van gebaar).

Eerste diepte:

„Wij zijn gegaan, ons hart werd aangedrongen
Met zachten dwang van leuze en rythmiek
Een vaderlandsche wijze werd gezongen
De bronzen lucht werd lichtende muziek.

Tweede diepte:

Wij zagen de standaarden met het wapen
Symbool van Vaderland en Roem en Eer,
Wij werden aangevoerd door de Satrapen
En aangevuurd door onzen Opperheer.

Derde diepte:

Alle maatschappelijk-zijn was losgelaten
Wij waren zonen van Een Vaderland,
Verdeeld in officieren en soldaten
Alleen kleedijde gaf verschil van stand.

Vierde diepte:

Want boven allen ging het vaandel zweven
Het vaandel maakte ons aan elkaar gelijk,
Soldaat en officieren mochten geven
Het bloed voor Vaderland en Vorst en Rijk.

Vijfde diepte:

Stammengelijkheid heeft ons saamgebonden
Wij werden willigen naar dood en hel,
Wij vlogen op als aangehitste honden,
Want de trompet uitgilde haar bevel,

Zesde diepte:

Den dood met onze handen af te weren
Stormden wij aan, te stooten in het graf,
Op onze handen lagen de geweren
Waartoe? Wij weten niet! Wij schoten af.

Zevende diepte:

Wij hebben nooit geweten wie wij waren
Wij hebben nooit geweten wie wij zijn,
Wij werden lichtbenevelden, een schare,
Tastende naar roem naar klank naar schijn.

Een soldaat stijgt uit. Hij draagt een mantel, met zijn rechterhand dekt hij iets af.

De soldaat:

Ik niet, *ik* wilde niet, ik lag te droomen,
Het was een avond in den najaarsschijn,
Een zoet gevoel was over mij gekomen,
De dingen ademden hun vredig zijn.

De lucht stond helder, naar de verten dreven
De klanken van een zacht geblazen fluit
De kleine gouden sterren gingen leven
Een blauwe nacht viel op de aarde uit.

Het was, alsof ik werd een aangeraakte,
Een opgehevene ver boven mij,
Ik werd een tijdelooze, iemand maakte
Mij van mezelve en mijn denken vrij.

Het was, alsof ik om mij hoorde spreken,
Uit alle dingen onbegrepen woord,
Van tak en blad en boom ging klank uitbreken,
Ik weet niet wat ik toenmaals heb gehoord.

Was het de liefde, dit volzoet aanvoelen
Van alle dingen in het wijd heelal,
En daarin weg te vloeien en gevoelen
Dat gij behoort tot heel dit zingend al? —

Ik weet niet, weet niet meer, toen ik ontwaakte
Uit purpren windsels steeg een nieuwe dag,
Ik lag nog vol der klanken, die mij raakten
Toen ik dien paarsen nacht te droomen lag.

Maar een trompet heeft aan mijn hoofd geblazen,
En mij geledigd, en omhoog gescheurd,
Ik ben geworpen bij een bende dwazen
En werd gekleed, en tot soldaat gekeurd.

En ik moest schreeuwen over heuvelkammen
En gaten van een bloedbevochtigd land,
Langs naaktgelegde wortels van boomstammen
En achter mij sloeg op een laaie brand.

Ik zag mij loopen over gleuf en holen,
En als een razende schoot m'n geweer,
Ik wierp mij tot een loopgraaf diep verholen,
Toen schitterde een mes en stak mij neer.

2 e soldaat :

Die met dit mes U stak, was ik.

1 e soldaat :

Dan hebt gij goed gedaan.

2 e soldaat :

Ik kende U niet, ik wist niet wat ik deed.

1 e soldaat :

Gij mij, ik U, het is eenzelfde spel.

2 e soldaat :

Het oorlogsspel.

1 e soldaat :

Ik haat U daarom niet.

2 e soldaat :

Ik heb U nooit gehaat.

1 e soldaat :

Kenden elkander niet.

2 e soldaat :

Waar heb ik U geraakt?

1 e soldaat :

Hier hebt gij mij geraakt.

2 e soldaat :

Vergeef, vergeef, ik wist niet wat ik deed.

Vele stemmen :

Vergeeft ons allen, want wij wisten niet.

Een andere soldaat :

(stijgt uit en zegt:)

Waarom, ik draág mijn schuld, ik heb gemoord,
Men heeft het mij gedaan en wij zijn quit'
Die naar den oorlog trekt, moet maken voort,
En stooten toe vóór dat de ander stiet.

Een oorlogsman moet zijn van harte koele
En scherp van oog en van een rappen stoot,
Hij moet zichzelf slechts als vechter voelen,
Die weet waarom het gaat, Leven of Dood.

Te stooten met het ijzer in je vuisten
Op schedel, bekkeneel van het gelaat
Des tegenstanders, die als jij, met knuisten
Op bekkeneel en menschedel slaat.

Te weten, met een vluggen zwaai ontspringen,
Het dansend wapen in je vijands hand,
En hem behendiglijk de vlijm ontwringen,
En stooten door zijn buik en ingewand.

Dat is des oorlogsmans goed recht en rede,
Wien dit niet smaakt, hij blijf' bij moeder thuis
En schrijfje over Europeesche vrede,
En schrikke op, bij 't ritsen van een muis.

Zoolang er menschen zijn, zullen zij vechten
En waar twee menschen zijn, rijst het kraakeel,
Ik kan d'oer-oude Veete niet beslechten,
Ik heb *gegeven* en *ontving* mijn deel.

Een soldaat aan de overzij:

Zoo, geeft gij, en ontvingt gij ook Uw deel? —
Maar ik, die niets deed dan Uw deel ontvangen,
Ik had, naar U te dooden geen verlangen,
En toch stakt gij Uw wapen door mijn keel.

De andere soldaat:

Wat deed gij ook te zijn, waar ik wou wezen,
Gij laagt in 't dorp, dat ik bezetten moest.

Soldaat van d'overzij:

Het was mijn dorp, en gij kwaamt als een *milde*,
En sloeg en stak en stond waanzinnig woest
Naar ieder, die zich tegen U verweerde; —
Wat zocht gij hier, niet één die U begeerde.

De „andere” :

Begeeren, niet begeeren, gij laagt juist
Waar wij kampeeren wilden; als de puist
Van een groot lichaam, lag Uw stil gehucht
Op 't wijde land, dat wij moesten betreden.

Die van d'overzij :

Gij hebt dien puist weldadig afgesneden,
En open ligt ons lichaam en bloedt dood.

De „andere” :

Dat is Uw zaak, de onze was, met lood
En kruit, zeer zwaar en onweerstaanbaar, allen
Het lichaam van den buurman in te vallen,
En slaan hem neer, den ouden ervvijand.

Een tweede andere soldaat :

Maar óns, dit klein onnoozel land?

De eerste andere :

Dat lag ons in den weg.

De tweede andere :

Weest dan vervloekt, dat gij het hebt vermoord.

Een nieuwe stem :

Niet zoo verstoord....
Gij hadt het ook gedaan.

De tweede andere :

Vervloekt dan gij en hij, gij beide samen.

De eerste andere:

Ik haat U niet.

De tweede:

Ik haat U over 't graf.

De eerste andere:

Ik haat U niet, ik *moest*, ik ben gestuurd,
Men heeft met drank en zang mij aangevuurd,
Men zwoer, het Vaderland ligt in gevaar,
Verzaamt U zonen van den Duitschen aar
Het gaat om vrouw en kinders, om bestaan,
Slaat uit Uw zwaard, of gij zult ondergaan.

Een derde soldaat:

Die aan U denken, zullen U vervloeken,
U en Uw rot, dat zulk een daad uitbracht.

De tweede andere:

Wat dééd men U, wat deed U ons Godshuis,
Dat ligt uiteengespat, alleen zijn kruis
Hangt nog als zegening tusschen de binten,
Maar langs den grond gemaaid, liggen de Sinten
Die eertijds stonden hoog tusschen het kerkportaal;
Wat deed U d'oude vrouw, die tot een maal
Van kraaien ligt onder het hemelbekken;
Wat deed U ons stadhuis, wat deden U de hekken,
Die voor de graven staan, waarin de landman ligt;
Wat deden U de levenden, die hier hebben verricht,
Hun kleine dagtaak op de groote velden,
En die des namiddags vooroverhielden,

Over de spade in den grond geplant,
Wanneer wijd over het verstillde land
Een held're klank naar het Angélus riep; —
Daar stonden zij dan, neer, gebogen diep
Als stille beelden langs den wijden akker; —
Die werkers, in wier hart een god werd wakker,
Waarom staan zij nu langs den weg geschooid?
Wát deden U de boomen, die gij hebt gerooid,
En bij den kop gevat en van den grond gebeten,
En afgeknaagd en tot een hoop gesmeten,
Die oude boomen hadden niets misdaan,
Zij gingen ieder jaar te bloeien staan,
En brachten aan de landen versche geur
En ritseling en klank en blad en kleur,
Behoedzaam hield de moederhand getast,
Der wijde takken bevend groote last,
Als droeg zij hare kinderen omhoog,
En kleedde ze onder den hemelboog,
Met fijne jurkjes purper en scharlaken,
En liet ze met hun hand de luchten raken,
De fijne lucht, de zilvren atmosfeer;
En dan bewogen zij, zooals geveêr,
Van stille vogels die niet willen vliegen,
Maar stille staan en zich in schoonheid wiegen,
De koppen neer, de vleugels saamgespreid; —
Ge hebt ze lamgeslagen en verspreid,
Dat ze luid gilden in den donkren nacht.
Gij hebt die arme vogels omgebracht
Gij hebt de moeder en het kind vermoord,
En heel mijn mooie plek ligt nu vergoord!

V e l e s t e m m e n :

Weest dan vervloekt om deze daad, Barbaar!

De tweede andere:

Wát hebt gij met ginds luttel dorp gedaan
Wát deden U de huizen, die nog staan,
Te rooken tot een zuren zwaren mist,
Waarom hebt gij met Uwe hand gegrist,
Tusschen de kostbaarheden van mijn huis,
En het gansch uitgeledigd en tot gruis
Gestrooid over den zwart beroekten grond; —
Wat deed U onze Cathedraal, zij stond,
Drie eeuwen naar den hoogen hemel heen
Te leven, een gebed van voeg en steen.
Vernield hebt gij mijn kostlijk heilgdom
De oogen uitgerukt en blindgeschoten
Gij hebt het van de aarde weggespoten
Zijn mond gemaakt tot stinkend wijde kom,
Zoo mogen U mijn woorden stinken tegen
En mijn vervloeking op Uw nazaat wegen.

De eerste andere:

Houdt óp! houdt in! wat wist ik van U af,
Waarom vervloekt gij mij nog in mijn graf,
Ik wist U niet, gij hebt mij niets misdaan,
Gij noch Uw Cathedraal, ik ben gegaan
Gewekt door een signaal dat mij opriep
Uit mijn loopgraven, waar ik moeizaam sliep
Of bij den dag, in een verholen stand
Uittuurde op het diepe Niemandslan,
Het eindelooze, dat daar voor ons lag.
Te leven als een naderend visioen,
Er gleden spoken overheen, men zag
Gestalten kruipen en zich snel verdoen,
Men zag de boomen beven en een grond,
Die spreken wilde en toen sloot den mond,

Men zag den hemel dalen, nu begon
Iets tot U op te stijgen, en al kon
Men d'eigen hand niet zien — nochtans geleeke
Het of voortdurend iets U snel aanstreek
Met bleeke glanzen uit een groote hand
Een knekelhand; tot in Uw ingewand
Stondt gij te sidderen, Uw tastend oog
Sloeg dicht, gij luisterdet, maar niets bewoog
Het land lag roereloos en stil alsnog; —
Toen greept gij naar Uw lijf, gij leefdet nog,
Een zoet gevoel kwam uit Uw hart afstroomen,
De zekerheid „gij leefdet” was gekomen
Gij voeldet naar Uw hals, Uw hoofd, Uw dij,
Uw kloppend hart, — ja zeker, dit waart gij,
Gij zoudt wellicht het ergste overleven
En komen terug — en zitten 's avonds neven
Uw moeder bij den zacht ontgloeiden haard,
Haar oud gelaat had vlammspel gegaard,
En keek U aan, haar handen hielden vast
Uw beide handen met een teedren tast,
Die oude handen waren het gebed
Dat om Uw donker wezen werd gezet
Een litanei die zacht gemurmeld werd
Voor Uw behoudenis, — haar oogen droef gesperd
Keken de woorden van Uw lippen weg,
En gij verteldet, van den langen weg
Dien gij marcheeren moest, in karavaan
Van menschen, dieren, eindloos aan,
Doorheen de dorpen, over wei en vaart
En dicht begroeide plaatsen dezer aard;
En zij, zij luisterde, wat was voor haar,
Die oorlog, en het doodende gevaar
Van tank en kogel, luchtdruk of mortier,
En ook het giftig gas, waart gij niet hier,

Zaat gij niet aan den zacht zingenden haard,
Daar neven haar, en bleeft gij niet gespaard,
Uit hellepoel en stinkende loopgraaf' —
....O God, daar was het weer, met fijne staaf
Had het U aangeraakt, dichtbij, maar toch nog vaag,
En in Uw hart en keel klopte de vraag,
Of gij daarginds niet iets bewegen zag,
Daar in de verte, op die donkre vlag
Der aarde, die verraderlijk bewoog,
En golven ging; en eensklaps, donder spooog
Haar binnenste, en ook de hemel spooog,
De hemel en de aarde spogen beiden
En voeren met geluid elkander aan,
Een kogelend geluid was opgestaan,
Dat scherven springen liet omhoog, terzijde; —
Een heesche blafhoest uit mortieren sprong
Een droge kuch, zooals uit diepen wrong
Van dieren, die elkander grijpen aan,
Een dier was in de menschen opgestaan
Een greep met open muil in zachten strot
En knarste dien uiteen, en beet kapot.
Niets zagen wij, wij dieren, dan het bloed
Dat daar vergoten lag bij damp en gloed
Er was geen medelij en geen soelaas,
Er was een schrikkelijk, een heet geraas,
Van beet, en houw, en val, en schoten fel;
En wij, wij gingen meedoen in die hel
Waar mes en bajonetten zuchtend zonken
In weeke menschendeelen en in schonken.

Een stem vol ergernis:

Gij Dier, beroemt gij U nog op Uw moord?

De eerste andere :

En gij dan, gij, waart gij een andere dan ik,
Hebt gij, in het onzalig oogenblik
Dat gij Uw vijand tegenover stond
Met schop en vuist en mes en heesche mond
Gedacht, hij is een mensch, hij is uit Gód,
Uit de oneindigheid is hij gekomen
En alle sappen dezer Godheid stroomen
Binnen dit kostbaarlijf, dat mij bedreigt.—
Hebt gij dien mensch gespaard?
O Stem, gij zwijgt!

De stem :

Ik was een aangevallene, ik weerde;

De eerste andere :

Gij zijt óp mij gesprongen, en gestoken
Hebt gij met fellen wil uw bajonet,
Doorheen mijn ingewand, en harde knoken,

De stem :

(*mijzend*)

Gij hadt het op mijn ondergang gezet.

De eerste andere :

Ik was gezonden uit, U te bestrijden

De stem :

Ik was gezonden uit, U te weerstaan,

De eerste andere :

Wie zondt U uit?

De stem :

Wie zondt *U* uit?

De eerste andere :

Mijn vaderland

De stem :

Mijn vaderland

De eerste andere :

Dezelfde stem zond ons?

De stem :

Dezelfde stem zond ons, het Vaderland.

De eerste andere :

Een zelfde stem heeft ons gezegd, gaat uit
En slaat Uw vijand neer en maakt hem buit

De stem :

Een zelfde stem heeft ons gezegd, Verwint
Den vijand die zich op Uw land bezint

De eerste andere :

Eenzelfde stem, in altijd andere woorden?

De stem :

Eenzelfde stem zei ons, elkaar te moorden.

De eerste stem :

Waarom dien moord begaan?

De stem :

Omdat wij dieren zijn, zijn wij gegaan —

Allen :

Omdat wij dieren zijn, zijn wij gegaan.

De nieuwe stem :

En toch waart gij geen dieren, doode wezens.

Een stilte.

De nieuwe stem :

Niet gij, niet gij, maar buiten U was Een
Die zijn bevelen gaf, die heeft U aangehitst,
Die zond U uit als boeven in den nacht
Die maakte U tot wezens, slechts bedacht
Op eigen heil, en 't kraaien van Victorie,
Die zeide, snel te moorden is de glorie
Van 't heerlijk wijde eenig Vaderland,
Die gaf U de geweren in de hand.

Een derde stem :

Die maakte ons tot Dieren, allen, allen.

Een vierde stem :

Het is de Wet.

De nieuwe stem :

De Wet?

De stem :

De Wet, dat menschen moeten moorden. —

De nieuwe stem :

Is dit een Wet?

Vierde stem :

Het is de Wet, van af den Kaïnsdag.

De nieuwe stem :

Vervloekt zij dan die Wet - Entoch zijn wij geendieren,
Wij zijn slechts offerdieren heengezonden
Naar de woestijn, beladen met de zonden
Van beursman, diplomaat, en zijn kompaan;
Wij zijn de offerdieren van een waan,
Wij zijn de offerdieren van een veete,
Die eertijds Frankrijk, England, Duitschland heette,
Wij zijn onnoozelen, geslacht, gevild,
In naam van al wat heilig is en mild
Men heeft ons met vergane leus bedrogen
Men heeft ons om het Vaderland belogen
Men zeide ons: „Menschheid is in gevaar”
En maakte menschheid tot een moordenaar
Wij zijn verlaagd als dier ten dood gegleden,
Wee over hen, die deze misdaad deden.

Stemmen :

Wee over hen, die aldus met ons deden.

Andere stemmen :

Wee over hen en ons, wee over allen.

Een stem :

Met ons is het volbracht, maar zij die ná ons komen,
Ik zie niets dan bloed.... O broeders niets dan stroomen..

De stemmen :

Wee, broeders, Wee.

Het duister daalt over de graven en in de verte hoort
men de Stem:

De heengelegde lijken der soldaten
Zijn aangeraakt door den goudpaarsen nacht,
Er kruipen lijnen over de gelaten,
Waarop de Dood zijn teeken heeft gebracht.

Sommigen hunner liggen als bedronken,
Het was ruim véél, de wijn uit déze kan,
Hun arme lijven werden volgeschonken,
Zij dronken zich de eeuwigheid daaran.

Febr. 1920.